

YAŞAYAN ÖLÜMÜN MEKÂNLARI
KAFKA, CHIRICO VE DİĞERLERİ
LÁSZLÓ F. FÖLDÉNYI

VakıfBank Kültür Yayınları: 0038
Kesişimler: 003

YAŞAYAN ÖLÜMÜN MEKÂNLARI
KAFKA, CHIRICO VE DİĞERLERİ
LÁSZLÓ F. FÖLDÉNYI

Özgün adı
Die Orte des Lebendigen Todes
Kafka, Chirico und die anderen
Türkçesi
Emre Güler

Yayın Müdürü
Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Dr. Erdem İlgi Akter

Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Bilal Sâdi

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2020

© MSB Matthes & Seitz Berlin
Verlagsgesellschaft mbH, Berlin 2017

ISBN 978-605-7947-50-5

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 45354

1. Baskı: Mart 2020

YAŞAYAN ÖLÜMÜN
MEKÂNLARI
KAFKA, CHIRICO
VE DİĞERLERİ
LÁSZLÓ F. FÖLDÉNYI

TÜRKÇESİ
EMRE GÜLER

LÁSZLÓ F. FÖLDÉNYI

19 Nisan 1952'de Macaristan'ın Debrecen kentinde doğan László Földényi, çağımızın önde gelen edebiyat ve kültür eleştirmenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hungaroloji ve İngiliz edebiyatı eğitimi aldıktan sonra, 1982'den itibaren Budapeşte Üniversitesinde estetik dersleri verdi. Hâlihazırda Budapeşte'deki Lorán-Eötvös Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Enstitüsünde öğretim görevlisi olan Földényi, 1988-89'da Berlin'deki DAAD Sanat Programında, 2005 yılında ise Viyana'daki IFK'da misafir araştırmacı olarak görev yaptı. Edward Bond, Max Frisch ve Heiner Müller de dahil olmak üzere, pek çok çağdaş oyun yazarlarının eserlerini Macarcaya çeviren Földényi, ülkesinin en önemli entelektüellerinden biridir.

EMRE GÜLER

1986, Adana doğumlu olan Emre Güler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun olduktan sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih bölümünde yüksek lisans yaptı. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde doktora çalışmalarını sürdürmekte olan Güler, Almanya'nın Johannes Gutenberg Üniversitesi ve Hollanda'nın Leiden Üniversitesinde misafir öğrenci olarak bulundu. Emre Güler, İngilizceden Tommaso di Carpegna Falconieri'nin *Kendini Fransa Kralı Sanan Adam*'ının (İthaki, 2015) yanı sıra VakıfBank Kültür Yayınları için Ferdinand Tönnies'in *Cemaat ve Cemiyet* (2019) adlı eserini Almandan çevirmiştir.

PROLOG

“Yaprakların hışırtısı. Garda Gölü etrafındaki ağaçların türlü türlü salınışı, kestane yapraklarının yeşermesi, solması, meyvelerin, yaprakların dökülmesi. Hepsi aynı anda gerçekleşiyor. Rex Tremendae’yi söyleyen, güçbela duyulan koroyu işittiğimde hareket sona eriyor. Bu koro hiç yalnızlığı çağrıştırmıyor mu? Diğer odaya kaçtım, kapıyı usulca sıkı sıkıya kapattım. Doğru dürüst kapanmayan, yeniden açılan, ağır, beyaz bir kapı bu. Bu gürültünün duyulması ve yankılanma tehlikem var. Fakat diğer oda o kadar çekiciydi ki kök salmış gibi öylece kalakaldım ve sanki devasa bir seranın bir yanı gibi görünen parmaklıklı duvara baktım. Ardında, hiç de uzun olmayan bir zaman önce seve seve kuyrukta bekleyen veya beyaz hastane yataklarında yan yana yatan tüm bedenlerin yüzdüğü bir su vardı. Buraya nasıl gelmişlerdi? Yatakların beyaz lake, eğri parmaklıklarının öte yanında o nihai mekân, su vardı. Gözlerimiz ve ağzımız bağlanmış ve havuz kenarından uzaklaşmamız için bize seslenilmişti. Diğer oda, doğruca geldiğim ama yine de dışarda kaldığım öte dünyaydı. Düpedüz öte dünyaya geçmiştim.”

Uri Asaf,
Kafka in Bildern (Resimlerde Kafka)

“İki oğlan çocuğu rıhtım duvarının üstüne oturmuş zar atıyordu. Adamın biri, bir heykelin basamakları üstünde, kılıç sallayan kahramanın gölgesinde gazete okuyordu. Kızın biri eşme başında bakracına su dolduruyordu. Bir meyve satıcısı mallarının yanı başına uzanmış gl seyrediyordu. Bir meyhanenin iç tarafında iki adamın şarap içtiği, açık kapı ve pencere deliklerinden bakınca görülüyordu. Meyhaneci n tarafta bir masada oturmuş kestiriyordu. Bir kayak, onu suyun üstünde taşıyorlarmışasına dingin, küçük limana giriyordu.”

Franz Kafka,
Avcı Gracchus

Hareketsizlik de coşkuya dönüşebilir. Francesco di Giorgio Martini'nin 1490 civarında ortaya koyduğu eseri *Mimari Manzara* adlı resim, Berlin'deki Gemäldegalerie [Resim Galerisi] Müzesinde asılıdır. Boşluğu, dinginliği, fakat hepsinden de öte hareketsizliği hayret vericidir. Manzara, resmin ön planındaki kemerler yoluyla titizce planlanmış, her iki yanında üçer katlı binaların sıralandığı bir meydana açılmaktadır. Arka planın sol tarafında, bir kalenin parçaları, sağ tarafında bir liman yapısı, belki bir depo, belki de bir resmi bina vardır. Limanın arkasında da, ikisinin yelkenleri açık olmak üzere, farklı büyüklükte beş gemi görünmektedir. Her şey öylesine kusursuz düzenlenmiştir ki, insan bu şehrin insanlar tarafından inşa edilmemiş de, bir tanrı tarafından özellikle bu belde için tasarlanmış olduğu izlenimine kapılır. Şehir tahrip edilemez ve bozulamaz bir görüntü verir; hiçbir doğal felaket, fırtına, deprem ve sel bu şehre zarar veremez gibidir. Her ne kadar Martini'nin resminde bir kilise yapısı görünmese de, Aziz Augustinus'un zihninde canlanan Tanrı'nın Şehri kurulsaydı şayet, tam olarak böyle görünürdü. Yeryüzündeki ilk şehrin, yani Kabil'in inşa ettiği, fakat kurucusundan dolayı ta en başından beri küfre teslim olan Hanok'un ve kaosun şekillendirdiği Babil'in tam zıttı olurdu. "Tanrı'nın şehri", düzensizlikle ve "yeryüzü şehri"ne atfedilen kargaşayla karşılaştırıldığında, her şeyden önce mükemmel planlamasıyla öne çıkmaktadır. Plan: Yazgı, Latince *providentia*. Fakat en üstün yazgı Tanrı tarafından tercih edilmektir. Resimdeki şehir de bu tanrısal planlamanın ya da yazgının damgasını taşımakta-

dır. Eğer Aziz Augustinus bu Şehri görseydi, muhtemelen bunun bir “insan Şehri” olmasının söz konusu olmadığını söylerdi. Yani Tanrı Şehrinin karŐısında “Őeytan Şehri”ni değil “insan Şehri”ni konumlandırmiŐtır.

Fakat Şehir gayet “tanrısal” bir etki bırakabilirse de, bütünün yine de muazzam bir bunaltıcılığı vardır. Çünkü her bir motif insan eli değdiğine işaret etse de, görünürde hiçbir insan yoktur. Fakat bu hiçbir insanın mevcut olmadığı değil, aksine, sanki insanın asla var olmadığı anlamındadır. Sanki bu dünyadaki insan soyu tükenmiŐ gibidir. Manzara, tarih-sonrası bir vaziyet almakta, zaman ve zamansızlık arasındaki sınırdaki dengelenmektedir. İnsanların yokluğu, vaktiyle, zaman gibi bir Şey olduğunu aŐikr eder ve böylelikle mimari planlar ortaya koyan, taş yontan, harç karan, binalar diken insanlar olduğu da kanıtlanır. Fakat Őimdi bu binaların insanları ortadan kalktığı için, zaman da onlarla birlikte sona ermiŐ olmalıdır. Bu zamansızlık –daha

doğrusu zamanın yokluğu– yine zamanın durumuna göndermede bulunmaktadır. Sonuç olarak insan öncelikle, bu gezegenin zar gibi incecik yüzeyinde, anlaşılmaz biçimde geç ortaya çıkmıştır ve kozmik ölçeğe göre saniyelerle ifade edilebilecek bir hızda yeniden yok olacaktır; onunla birlikte, yerine zamansızlıktan ziyade, olsa olsa kozmik kayıtsızlık olarak nitelendirilebilecek başka bir şeyin geçtiği zaman da yok olacaktır.

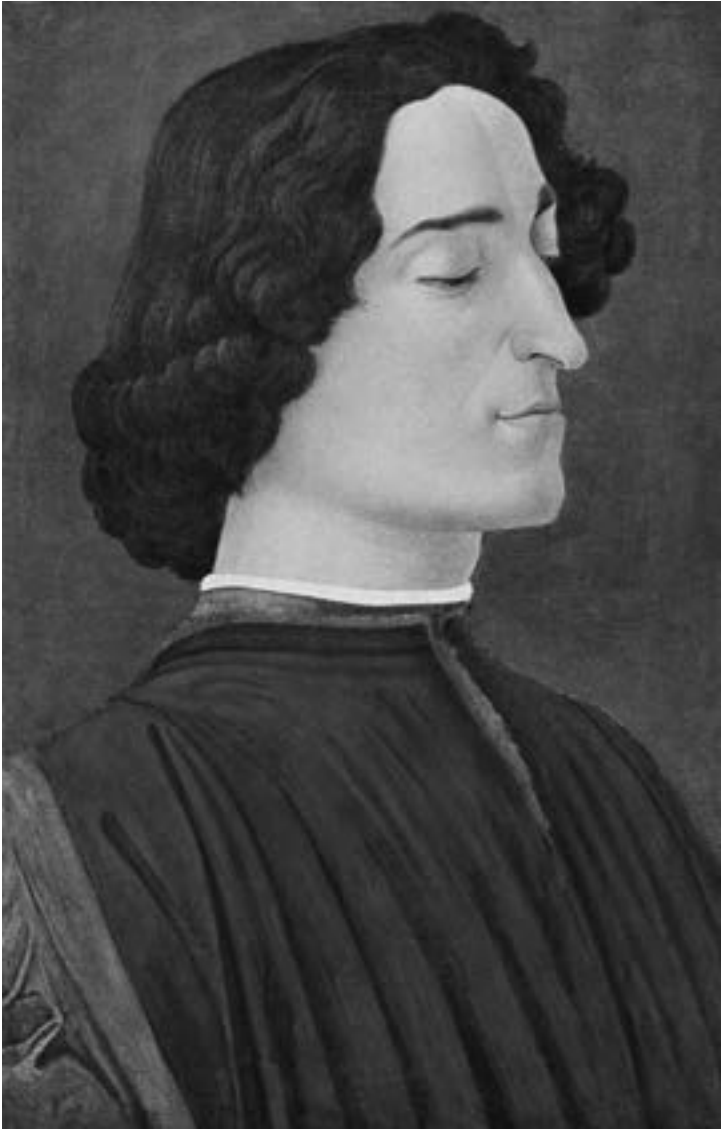

Bu kozmik kayıtsızlık resimden taşmaktadır. Her şey sterildir; taş ve mermerden yapılmış, düzenli ve sıralıdır. “Birdenbire büyük, kare şeklinde bir şehirde buldum kendimi. Tüm pencereler kapalıydı. Her yere sessizlik hâkimdi.” Giorgio de Chirico bunu 1911 yılında bir rüyasında görmüştü.¹ Belki de o anda, Martini’nin şehrindeydi. Sağ taraftaki apartmanın birinci katında yer alan, yarı açık bir panjur dışında burada da tüm pencereler kapalı. Sadece bir süre sonra bir girdaba dönüşüp dönüşmeyeceğine dikkat ediyorum. Düzeni bozuyor. Bu açık panjur

1. Chirico, s.22.

ürkütüyor. Hatta bir suça işaret ediyor bile olabilir. İnsan onda yaşam belirtisini, yok olmuş yaşamın belirtisini keşfediyor. Resme uzun uzun baktığımda ve bir de bu açık panjuru düşündüğümde, meydan yavaş yavaş insanlarla dolmaya başlıyor. Yaşamayan, ancak ölü de olmayan insanlarla. Yaşayan ölülerle. Bir Kafka öyküsünün kahramanı olan, yaşayan bir ölü olarak yeryüzünde dolaşan Avcı Gracchus gibi. Onun gibi varlıklar Giorgio Martini'nin şehrinin –görünmez olarak– dolduruyor. Onlardan biri panjuru açmıştır. Belki de aşağı yukarı kırk yıl sonra, on altı yaşında ölen ve Michelangelo'nun şu satırları yazmasına yol açan Cecchino Bracci'dir bu: “Zamanın ötesinde, bu mezara hapsolmuş, / Varoluşa dönmek daha korkuludur, / Orada, doğduğu yerde kalmaktansa, / ölümün öldüğü yerde.”

Tüm izler, yaşayan yaşamdan yoksundur. Sağ tarafta görünen tek yeşillik de herhangi bir bitki örtüsünün yokluğunu daha da fazla vurgulamaya hizmet etmektedir. Ezelden beri burada hiç kimse var olmamıştır. Taşların ve evlerin duvarları bitkilerce kuşatılmamış, sütun kaideleri yabancı otlarla sarılmamıştır. Burada yaşayanlar her şeyi derli toplu tuttuğu için değil, bitki örtüsü de bir yaşam belirtisi olduğu için. Bunun yerine insan burada adeta bir Ay manzarasıyla ya da bir nükleer savaş sonrası manzarasıyla karşı karşıyadır; muhtemelen hiçbir zaman oksijenin bulunmadığı, sadece hiçliğin hâkim olduğu bir manzara.

YAŞAYAN ÖLÜMÜN MEKÂNLARI

012

YAŞAYAN ÖLÜMÜN MEKÂNLARI

013